

EUROPA VS. OPINIE VS. PROSTIE

Autor: Daniel Funeriu | 12 decembrie 2021

*Disclaimer: Conținutul acestei prelegeri îmbină elemente originale cu prezentarea gândirii unor autori consacrați. Este vorba în principal de Pierre-Henri Tavoillot în *Comment gouverner un peuple-roi* (2019) și Niall Ferguson, în *The False Promise of Hypeconnectivity* (2017). Anumite idei, formulări și parafrazări sunt producția intelectuală a acestor autori. Fiind o conferință, pentru cursivitatea prelegerii, autorii nu sunt menționați exhaustiv. Acest text este un exercițiu pedagogic care conține o serie de idei personale, dar nu are pretenția unui articol științific.*

1. INTRODUCERE

Mărturisesc că creierul meu este obișnuit să gândească în formule, scheme, ecuații și diagrame. Nimic nu mă neliniștește mai mult decât neclaritatea, nu pot să operez cu concepte neclare. Empiric am observat că în treburile țării, de fiecare dată când apare o neclaritate, își vâra coada un drăcușor și se întâmplă ceva rău. E suficient să vedem două trei formulări insuficient clarificate din Constituție și ce efecte au ele asupra societății. De exemplu, sintagma „soți”. E clar pentru toată lumea ce se înțelegea prin „soți” de către cei care au scris Constituția, dar, pentru că nu se hiperexplicitează că „soți” e, de fapt, „bărbat și femeie”, avem, iată, discuții fără sfârșit. Care ne deturneză de la adevăratele probleme.

Pe perioada vieții mele publice eram cu atât mai neliniștit cu cât îi vedeam pe colegii mei de Guvern și politică operând nonșalant cu chestii complicate, legi, sesizări, proceduri, fără să am impresia că au o înțelegere profundă și conceptuală a ceea ce fac, și, recunosc, mă simțeam stingher când eu trebuia să mă gândesc de zece ori la o frază, ca nu cumva ea să producă efecte nedorite, iar ei produceau roabe de chestii. De fapt mă întrebam adesea, fără să am vreun răspuns, în forul meu intern: „unde

naiba găsesc o hartă a democrației” care să mă ajute să navighez astfel încât să îmi *„dăruiesc toată puterea și priceperea pentru propășirea spirituală și materială a poporului român”*, așa cum am jurat la investitură?

M-am liniștit puțin când am aflat că nu sunt singurul care-și pune întrebări neobișnuite: un celebru fizician, laureat Nobel, Richard Feynman, își pune și el întrebări neobișnuite, de exemplu *„care e harta unei pisici”*? Sigur, nimeni nu crede că se referea la așa o hartă, iar întrebarea mi-a părut de bun simț, pentru că, dacă am avea *„harta”* unei pisici sau a unui organism, adică dacă am avea un set de ecuații care descriu toate caracteristicile organismului respectiv, atunci am putea defini un set de parametri care definesc starea sa *„normală”*, iar imediat ce unul dintre acești parametri e în afara normalității am ști imediat ce boală avem și cum să o tratăm. Dacă vi se pare science-fiction, vă spun că exact cu asta se ocupă mii de cercetători în genetică și proteomică, să facă o hartă a tuturor interacțiunilor moleculare din organism. Acum, când știm încă puțin, *„harta moleculară a omului”* arată cum se vede în Figura 1. Sigur, suntem încă departe, dar asta este direcția; ne va lua secole până să ajungem acolo, dar vom ajunge.

Harta genetică a omului

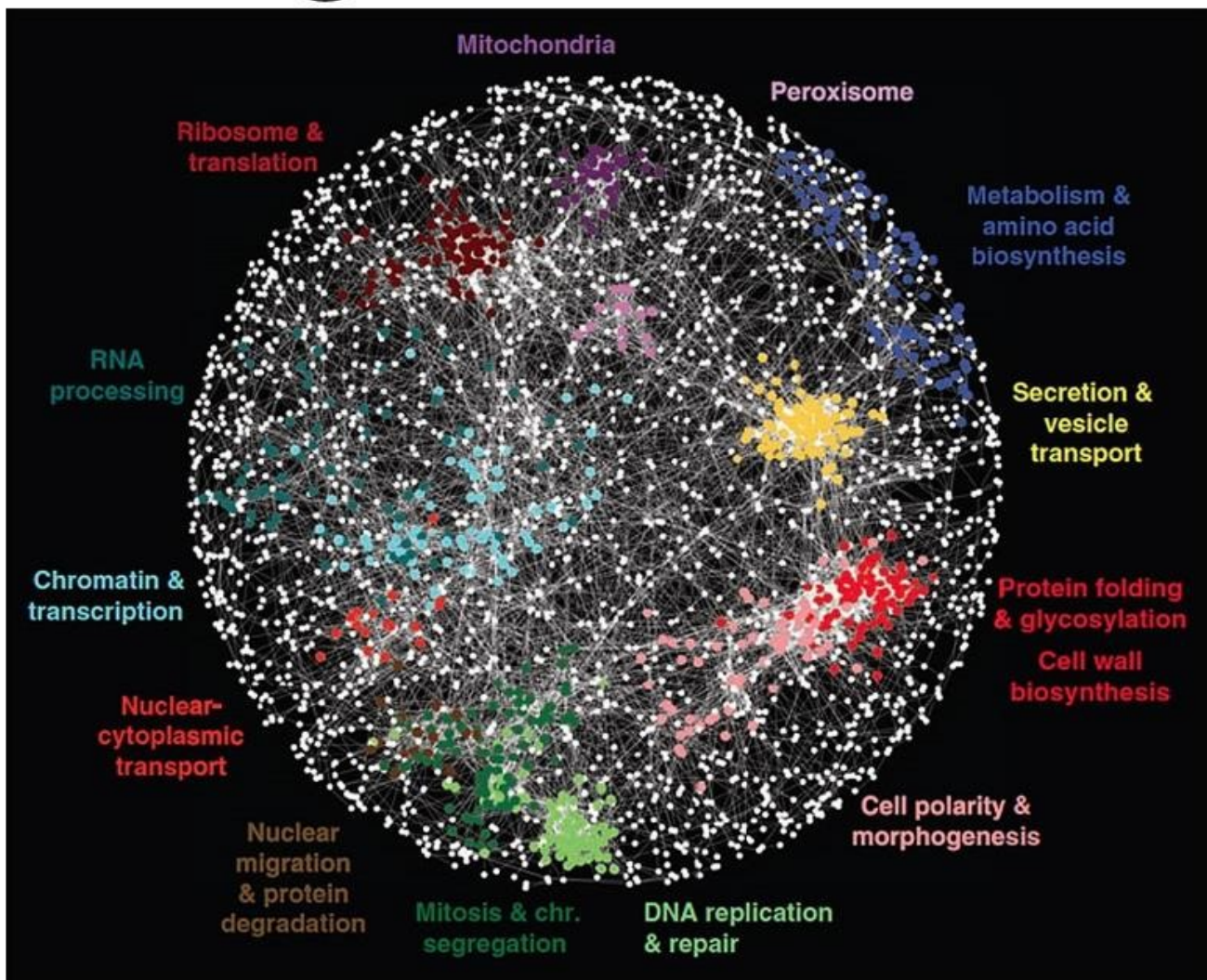

Figura 1: Harta interacțiunilor între genele umane. Fiecare punct reprezintă o genă cu o funcție determinată, iar fiecare linie reprezintă faptul că două puncte (gene) interacționează

Ei bine, tot așa cum Feynman întreba „care e harta unei pisici”, vă propun să încercăm să desenăm „harta democrației”, să vedem ce anume e disfuncțional și, eventual, dacă putem să gândim și niște soluții, fie și incipiente și parțiale. Spus pe șleau, la nivelul României, e suficient dacă scăpăm de Dragnea, sau este ceva mai profund care ne scapă, dar care trebuie tratat? De ce cred că acesta este demersul corect? Pentru că fix așa am procedat când am început să fiu implicat în treburile statului și a funcționat. Am studiat în comisia condusă de Mircea Miclea care este „harta sistemului educațional”, unde este ea ruptă și cum să o reparăm. Am făcut diagnosticul, am luat măsurile, ele au început să producă efecte măsurabile

până ce poporul a votat ce a votat și totul a fost distrus (în acea perioadă România a avut unul dintre cele mai mari salturi la testele PISA, am redus fraudă la bac, am început lupta împotriva plagiatelor, am introdus clasa pregătitoare și multe altele, așa evita însă să fac o ședință de psihoterapie de grup pe această temă).

Să ne imaginăm, așadar, că am avea o descriere matematică a tot ce înseamnă sistem democratic, o megaecuație care ar descrie harta interacțiunilor și articularilor dintre oameni, Constituție, legi, aplicarea lor concretă – pe scurt o ecuație care leagă *demosul*, poporul, de *kratos*, adică puterea. Dacă am avea o asemenea ecuație, am vedea limpede ce se întâmplă când se modifică un parametru, de exemplu când apare o lege nouă. Am vedea lesne dacă acea modificare aduce un plus de stabilitate sau un dezechilibru, așa cum intuitiv orice om cu scaun la cap își dă seama că actualele modificări din justiție sau educație sunt toxice. Am putea astfel corecta, dar, în absența unei hărți clare, în loc de diagnostic clar avem opinii! Pe care, evident, nimeni nu poate și nici nu trebuie să le împiedice, dar care – avem noi impresia – ne îndepărtează de adevăr și de bunăstare. Voi reveni, pe parcurs, asupra articulării dintre „opinie” și „democrație” în Europa; țin în acest moment să enunț o primă teză, un truism de fapt, dar, așa cum spunea Talleyrand, dacă ceva e clar fără să fie enunțat, e cu atât mai clar când este enunțat:

Principalul pericol la adresa sistemului democratic european este înțelegerea neclară de către „demos”, de către popor, a mecanismelor de funcționare ale „kratosului”, ale puterii.

Sigur, această teză este în sine un paradox, pentru că niciodată în istorie nu am fost mai transparent, niciodată în istorie nu am beneficiat de un asemenea acces la informație. Totuși, cu titlu anecdotic, să remarcăm că unul dintre documentele fondatoare ale democrației occidentale, Constituția SUA, a fost elaborată în cel mai mare secret și dezbătută într-un mod foarte interesant.

Înainte să începem să desenăm „harta democrației”, trebuie să vă spun că a avea o „ecuație a democrației” este și va rămâne un fantasm, ar fi un fel de „hawk eye” în tenis sau „VAR” în fotbal. A avea asemenea sisteme este eficient, dar are și efecte perverse: ne lipsește de tonele de bere pe care le-am bea și zecile de articole de presă pe care le-am scrie sau citi despre ce s-ar fi întâmplat dacă arbitrul ar fi văzut mingea cu 3mm după linie, sau dacă „a intrat sau nu mingea în poartă”.

2. CUM ARATĂ HARTA DEMOCRAȚIEI

Când ne uităm la o democrație trebuie să ne uităm la fundamentul ei. Fundamentul oricărei democrații este reprezentat de *valorile* pe care se întemeiază acea democrație. „Poporul”, în diferite moduri, sedimentează în timp ceea ce numim „valori”. Ca să dau cele mai cunoscute și, totodată, utile exemple argumentației mele: orice francez se culcă seara și se trezește dimineața cu „Liberté, Egalité, Fraternité”, orice american este convins că „me and my own self” este centrul universului și că succesul individului este valoarea supremă pe pământ. Când ne gândim la nemți, ne gândim la valoarea numită muncă, iar, la japonezi, la respectul față de societate și disciplină. Ca paranteză, vă spun că există un observator al valorilor fiecărei țări, obținut prin studii sociologice, îl găsiți pe Internet. Putem așadar fixa un prim țăruș pe harta democrației, anume „valorile” produse de „popor”.

De ce sunt aceste „valori” importante? Nu ca să ne lăudăm cu ele, ci pentru că din ele izvorăsc, de fapt, „obiectivele” națiunii respective. Să fiu mai concret și să vă dau și exemple: Franța are ca „valori” „egalité” și „fraternité”, prin urmare are ca obiectiv un sistem de educație cât mai egalitarist, în care națiunea își sprijină într-un mod cât mai egalitarist copiii pentru a-i ajuta să învețe. Așadar, studiile sunt gratuite și, cel puțin în vremea mea, nu existau burse de merit, ci burse doar dacă erai sărac. E un sistem de educație „contributiv”: plătim toți pentru studiile fiecărui tânăr pentru că... *fraternité*. În SUA e total diferit: individualismul fiind o valoare de bază, eu, împreună cu familia, ne plătim studiile – desigur, de la un anumit nivel în sus. Doar în anumite condiții, și bazat exclusiv pe o calitate ieșită din comun, asociată cu o stare materială proastă, poți să primești o „bursă”. Suma totală datorată de americani pentru rambursarea împrumuturilor pentru studii este de 1,3 trilioane de dolari, adică 1,300,000,000,000 dolari. PIB-ul României pe 6 ani. Nu discut aici ce e bine sau rău, ci doar observ că, dacă valorile sunt clar definite, obiectivele sunt o consecință a acestor valori. Putem, așadar, pune un al doilea punct pe hartă, anume „obiectivele”, cu atât mai clar și stabil definite cu cât valorile pe care se întemeiază sunt mai profund internalizate de membrii națiunii respective.

Acum să vedem cum ajungem de la „valori” la „obiective”, altfel spus, de ce avem nevoie pentru a naviga între cele două tărâmurii. Ei bine, e nevoie de trei lucruri: de rețete, adică cum trebuie să facem lucrurile, de oameni care să execute aceste rețete și, evident, de bani, adică de buget. Întrebările care se pun imediat, dacă avem un minimum de pragmatism, sunt: *cum decidem care sunt oamenii, cum alegem rețeta optimă pentru îndeplinirea obiectivelor și câte resurse mobilizăm pentru atingerea obiectivelor?*

Ei bine, răspunsul miracol la toate aceste întrebări este foarte simplu: sistemul politic, mașinăria democratică a fiecărei țări, adică suma legilor și a cutumelor care reglementează relația dintre *demos* și *kratos*, se pune în funcțiune și produce oamenii care vor conduce destinele cetății: „guvernul”, rețetele, adică programul de guvernare, și bugetul cu care acești oameni trebuie să realizeze obiectivele națiunii.

Așadar, pe baza „valorilor” unei națiuni, aceasta își definește obiectivele, întru a căror atingere sistemul politic (democratic) selecționează, dintre candidați, pe cei care vor conduce, evident, cu programul de guvernare aferent, pentru o perioadă de timp dată. În această mașinărie intră „candidații” și „programele electorale”, mașinăria se pune în funcțiune, și din ea ies „guvernul” și „programul de guvernare”, miniștrii depun jurământul și încep să lucreze pentru atingerea obiectivelor izvorâte din valorile națiunii. Într-o primă aproximație grosieră, cam așa arată „harta democrației”:

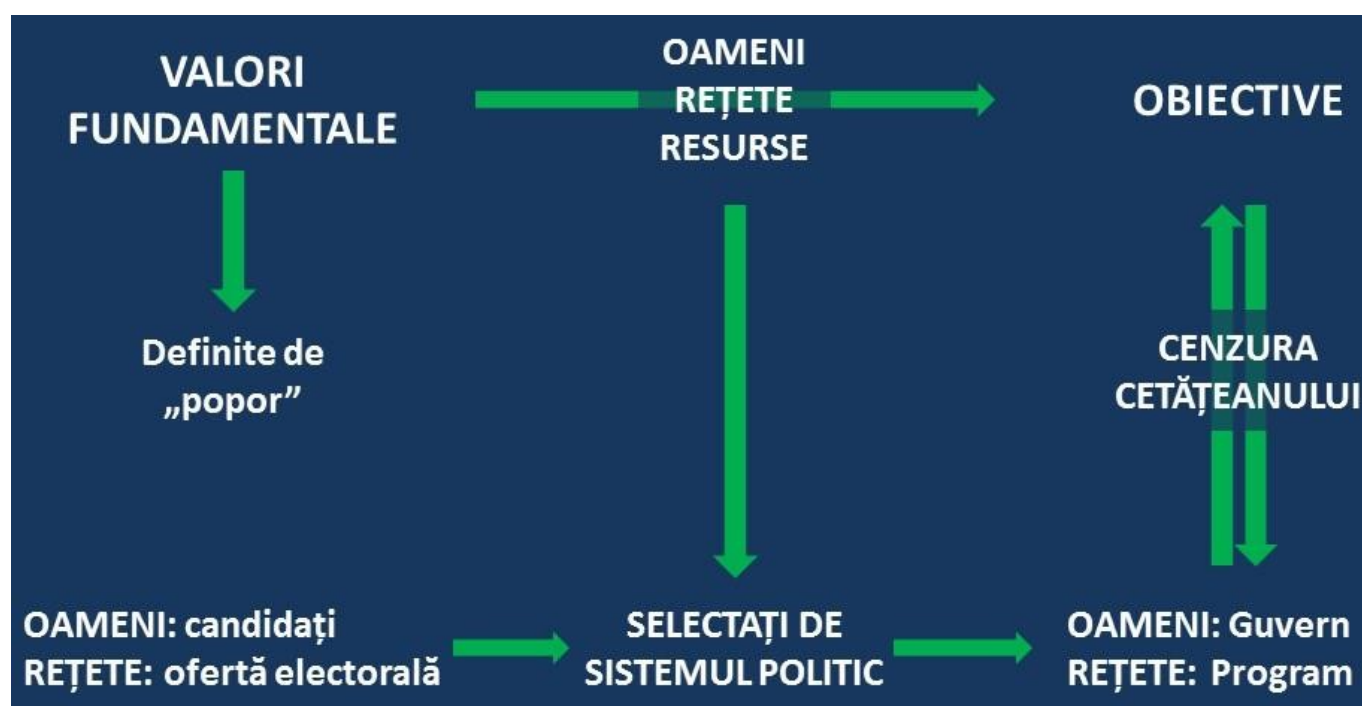

Figura 2: „Harta democrației”

3. CARE SUNT PROBLEMELE PE CARE LE IDENTIFICĂM IMEDIAT

Dacă ne uităm atent, imediat apar două probleme de funcționalitate, precum și o întrebare crucială, la care eu unul nu am putut găsi un răspuns, nici în perioada în care conduceam destinele țării și nici după:

Mai întâi problema evidentă: ați văzut vreodată vreun program electoral

care să conțină un „buget”? Eu nu. Altfel spus, nimeni, niciodată, preelectoral nu vă spune: „Avem atâția bani la dispoziție care ne permit să facem X spitale, Y școli, Z km de autostradă, să avem N funcționari și T ajutoare sociale”. Toți spun că vom face și spitale, și autostrăzi, și pensii și salarii, și, dacă ar putea, și mici și bere pentru tot poporul. De aceea, ciclul electoral după ciclul electoral, oamenii observă că promisiunile nu au fost ținute, ceea ce crește, de la un ciclu electoral la altul, gradul de neîncredere din societate: oamenii nu mai au încredere că participarea lor la sistemul democratic le va aduce vreun beneficiu și avem ceea ce numesc „demisia cetățeanului”. O primă miniconcluzie: „criza” pe care o deplângem cu toții nu mai este „criza” pe care o vedeam în fiecare dimineață acum 30 de ani când deschideam frigiderul... gol. Criza pe care o trăim este o criză a decalajului dintre așteptările induse de promisiunile auzite la fiecare ciclu electoral și realitate. Doar că, dacă ne-am fi uitat atent la ceea ce se promitea, nu era nevoie de doctorat în fizică atomică pentru a ști că cele vehiculate acolo nu erau realizabile. Nu vreau să mă lungesc prea mult, dar vă reamintesc că acum 30 de ani, dacă v-aș fi spus: „Peste 10 minute vine câte o pizza cu carne și ciuperci pentru fiecare” cu toții v-ați fi bucurat. Acum, dacă vă spun același lucru, unii îmi vor spune „eu vreau vegană”, alții „eu vreau doar cu carne bio”, iar unii vor spune „eu mai bine sushi, dar doar de somon din Atlanticul de Nord”.

A doua problemă vizibilă pe această „hartă”, o problemă comună României și Europei: care sunt valorile fundamentale, îmbrățișate larg și internalizate adânc în conștiința noastră colectivă? Care sunt „liberté, égalité, fraternité” ale noastre? Eu, oricât m-aș strădui, nu găsesc; poate distinșii noștri invitați intelectuali, nu chimiști, ne vor lumina. Consecințele sunt că, neavând un set puternic de valori, ne este greu să definim obiective clare. Din pricina neîncrederii crescânde descrise mai sus avem o ofertă electorală de calitate din ce în ce mai proastă. Iar oricât de bună și performantă ar fi mașinăria democratică, oricât de bune ar fi legile și sistemele, dacă materia primă e de proastă calitate, nu există nicio șansă să obții ceva calitativ. Chiar dacă ai un Jaguar, el nu va funcționa cu ulei de Trabant. Consecința este creșterea deficitului democratic, de la un ciclu electoral la altul. Și – element crucial – asta oricât de performant ar fi „sistemul”. Vedem asta în Uniunea Europeană: tratatele care reglementează instituțiile sunt, fără îndoială, din ce în ce mai bune, mai „democratice”, mai detaliate. Dar, paradoxal, gradul de nemulțumire crește... Chiar dacă, haideți să privim obiectiv, niciodată nu am dus-o mai bine.

Acum am să pun o nouă întrebare din seria „care este harta pisicii”, pe care vă rog să o înțelegeți la adevărata ei semnificație – fără să exagerez, aproape o tragedie personală pe care am trăit-o când pur și simplu nu am știut să îi răspund:

Cine este poporul?

Să explic: când depui jurământul te obligi să servești „poporul român”. Dar am avut o cruntă dilemă la un moment dat pentru că am luat, concomitent, două decizii: curățenia la bac, cu camere de luat vederi și, a doua, cruciada antiplagiat. Cu prima victimă majoră un premier. Reacțiile au fost teribile: mulți oameni m-au susținut cu putere, mulți alții m-au linșat mediatic. *Acum, logic, mă întrebam: eu pe care popor îl servesc conform jurământului? Pe cel care vrea examene corecte și doctorate pe bune, sau pe cel care vrea să copieze la examene și are doctorate plagiate? Sigur că nouă, în acest cerc select, răspunsul ne este evident, dar ia să ieșim în stradă să întrebăm, și s-ar putea să avem o surpriză.*

Motiv pentru care am spus, atunci, că această decizie nu îmi poate aparține, pentru că e limpede ce am ales eu. Această decizie aparține națiunii: vrea să meargă alături de cei cinstiți sau alături de hoți? Totuși, *nu am încetat să mă întreb: ce e poporul până la urmă? Noi, cei de aici? Cei cu doctorate plagiate, bac fraudat?*

Veganii sau măcelarii? Și putem până mâine dimineață să tot facem astfel de antiteze, și vom constata vrând-nevrând că nu ajungem la un răspuns simplu.

Aș mai remarca o chestiune înainte să mergem mai departe. Anume aceea că în toată această hartă, destul de echilibrată, toate frustrările se revarsă pe un punct relativ mic, pe guvern, într-un infernal ciclu al neîncrederii: se numește guvernul, se bea șampania, moment din care începe lenta coborâre în infern; rapid oamenii sunt nemulțumiți pentru că nu apar ca prin minune școlile, spitalele, autostrăzile, laptele și mierea, ba mai sunt și nervoși pentru că Baconschi fură voturi la Paris, Funeriu n-are bacalaureatul și Pleșu are ochelari, și, gata, se induce ideea recurentă că, odată demolat acest atractor al negativității din societate, toate se rezolvă. Doar că a doua zi o luăm de la capăt... Și atunci omul de știință din mine vine și pune întrebarea: dar dacă problema nu e în acest punct mic de pe hartă, numit guvern? Dacă problema este... la popor sau, mai bine zis, la modul în care se articulează lucrurile în sânul poporului?

4. DIFERITELE TIPURI DE POPOARE (DUPĂ TAVOILLOT)

Așadar, problema fiind grea, să facem ceea ce ne învață Descartes, și să o descompunem în probleme mai simple, *prima fiind „cine este poporul?”*. O problemă la care reflectez din 2012, dar la care nu găseam un răspuns clar pentru că inevitabil cădeam pradă „tentației unicității” și celei de a defini poporul ca un corp unic. Până ce, recent, am îmbrățișat viziunea unui filosof francez, Pierre-Henri Tavoillot, care ne spune că, de fapt, „poporul” are cel puțin trei fațete: „poporul societate”, „poporul putere” și „poporul opinie”. Dar să explicăm în detaliu teoria lui Tavoillot, pe care o găsesc nu doar atractivă și convingătoare, dar și foarte utilă argumentelor mele.

„*Poporul societate*”, în viziunea lui Tavoillot, este suma indivizilor liberi și egali care împart un spațiu comun; relațiile dintre aceștia sunt reglementate prin codul civil. Practic, acesta este suma noastră și a interacțiunilor noastre care se desfășoară în cadrul unor reguli pe care, mai mult sau mai puțin, le stabilim între noi.

Faptul însă că niște indivizi împart același spațiu geografic nu e suficient ca ei să formeze un popor. E suficient pentru a forma o ceată, o gașcă, dar nu un popor. Pentru a trece de la starea de fapt la un „stat de drept”, adică la o formă de stabilitate, mai e nevoie ca acești indivizi să dorească să trăiască împreună, altfel spus *să cedeze, fiecare, câte puțin din nevoile și dorințele lor individuale pentru a forma un Stat, care este incarnat de „poporul putere”*. Acolo unde raporturile individuale pot să se schimbe în timp, noțiunea de stat le conferă perenitate, iar prima formă de renunțare la ceva propriu în folosul tuturor este impozitul. Pe baza căruia se construiește o viață colectivă. Poate cea mai clară reprezentare a „poporului putere” este imaginea de pe frontispiciul *Leviathanului*, de Thomas Hobbes, unde vedem figura suveranului atotputernic. Dar dacă ne uităm mai atent, observăm că el este compus din suma indivizilor, din suma subiecților săi. Tot în desenul de pe Leviathan, mai observăm că „satul” desenat este organizat și are în centru... biserica. Așadar, esențial pentru o relație funcțională între „poporul putere” și „poporul societate” este... organizarea, exprimată nu doar prin capacitatea „poporului putere” de a conduce, dar și prin capacitatea „poporului societate” de a se lăsa condus. *Vedem aici mugurii unei teze a lui Tavoillot: „În democrație arta de a guverna este mai ales arta de a fi guvernat”*.

Figura 3: Frontispiciul „Leviathanului”, de Thomas Hobbes; Sursa: Wikipedia

Aș mai adăuga un simbol foarte puternic aici, și anume imnul Japonez, Kimigayo:

Fie ca domnia voastră

Să continue timp de o mie, timp de opt mii de generații,

Până când prundișul devine rocă

Acoperită de mușchi verde

Putem interpreta „roca” solidă și perenă ca fiind formată din suma tuturor indivizilor.

Pentru a evita veșnica tentație a „poporului putere” de a îngloba „poporul societate” (comunism) sau a „poporului societate” de a îngloba „poporul putere” (anarhie) soluția liberală a fost de a menține echilibrul prin apariția „poporului opinie”, care ne apare sub forma spațiului public și a

tot ceea ce cuprinde el. Un alt mod de a vedea „poporul opinie” este de a-l vedea ca suma oamenilor și ideilor care populează spațiul deliberativ. La acest lucru vom reveni un pic mai târziu.

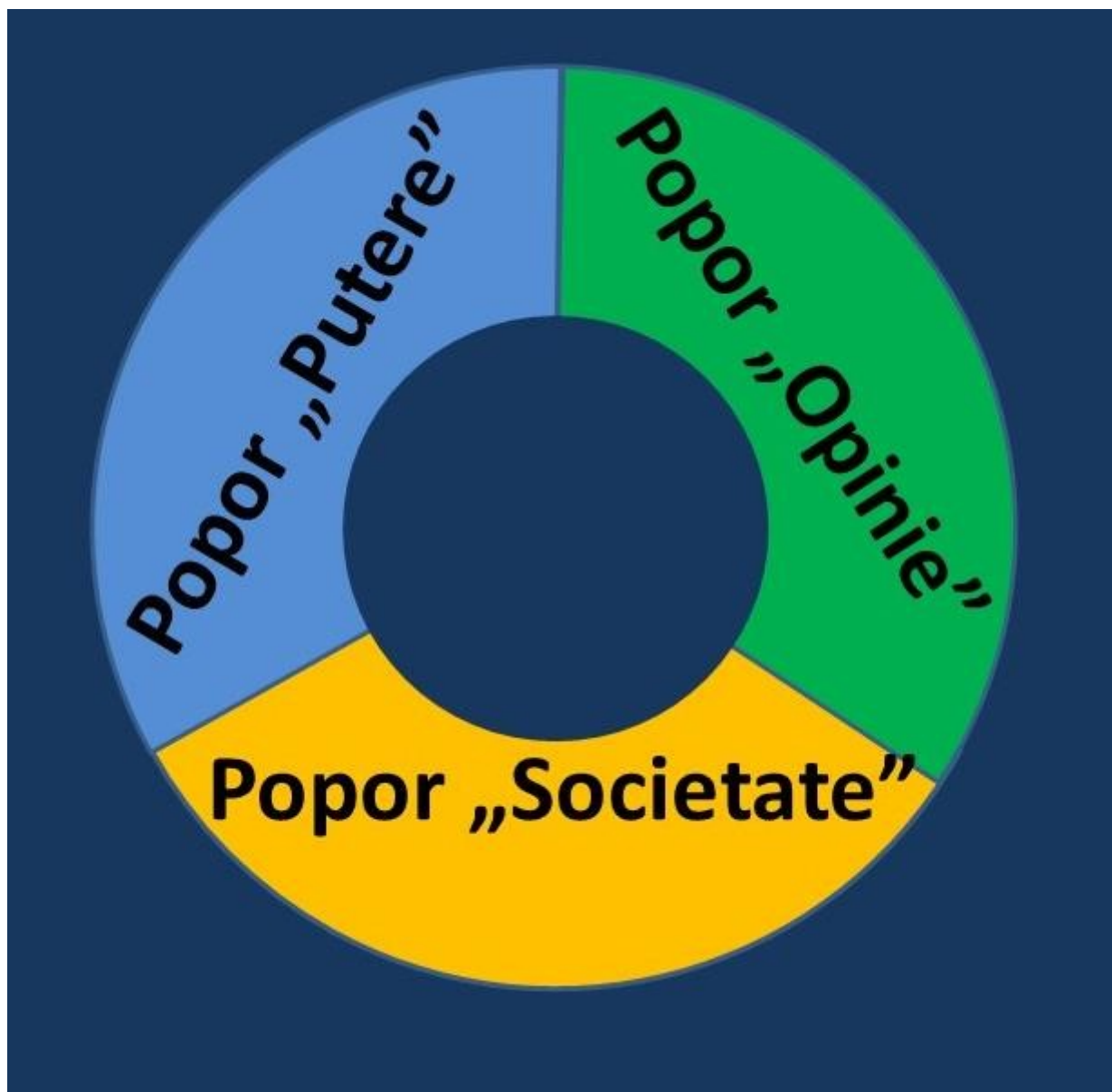

Figura 4: Cele trei fațete ale „poporului” în viziunea lui Tavoillot

Suntem în acest moment obligați să ne întrebăm: ce se întâmplă dacă cele trei „popoare” nu sunt într-un echilibru? Ei bine, dacă echilibrul nu este păstrat, avem „bolile democratice”, în care poporul se întoarce împotriva sa. Să le vedem:

- Dacă „poporul putere” atacă „poporul opinie” și „poporul societate”, avem ceea ce numim dictatură.
- Dacă „poporul putere” împreună cu „poporul opinie” atacă „poporul

societate”, ajungem în situația de „totalitarism”.

- *O boală care o să vi se pară surprinzătoare, și care e nouă, este „Transparența”. Vi se pare surprinzătoare pentru că de obicei credem că mai multă transparență duce la mai multă democrație, dar trebuie să fim foarte atenți, pentru că am văzut că un exces de transparență, Wikileaks de exemplu, devine o armă în mâinile inamicilor noștri. Pentru a fi convingător fără un exces de cuvinte, aș menționa ceea ce spunea Ivan Agayants, mare maestru al manipulării sovietice: „Dacă Occidentul nu ar avea libertatea presei, ar trebui să o inventăm”. Cu siguranță transparența noastră actuală l-ar fi satisfăcut.*
- *A treia boală repertoriată de Tavoillot este „Intimismul”: „poporul societate” se hipertrofiază și asistăm la triumful „privatului” asupra spațiului public. Totul este luat à la légère și într-o manieră familiară, indiferent de circumstanțe. Spațiul public devine o piață a divertismentului și a plăcerilor, unde orice comportament este justificat prin impunerea „libertății individuale” în detrimentul interesului comun. Suntem cool, distrăm pentru a favoriza afacerile, iar cultura, ideile, politica sunt transformate într-un spectacol permanent, or toate acestea sunt lucruri serioase de fapt. Se mai manifestă prin solicitarea ca guvernarea să fie emoțională, când de fapt ea trebuie să fie rațională, prin promovarea moralei în locul politicii, prin valorizarea identităților și conferirea unei excepționalități imaginare cuiva pentru simplul motiv că aparține unei minorități, uitând pur și simplu că fiecare dintre noi suntem minoritatea altcuiva!*

Este limpede că trebuie să împiedicăm cele trei boli să apară, motiv pentru care, ne spune Tavoillot, este nevoie de un mecanism care ține cele trei popoare împreună. El numește acest mecanism, în roșu aici, *„poporul metodă”,* care este o secvență, un algoritm, dacă vreți, care trebuie să se repete periodic pentru ca relațiile dintre cele trei popoare să fie armonioase: este vorba despre *alegeri, deliberări, decizii și prezentarea unui bilanț.* Asta este, de fapt, mașinăria politică de care vă vorbeam la început.

Să notăm în trecere că *un popor, pentru a trece testul timpului, are nevoie și de o narație, de o istorie proprie.* Care, în fapt, de fiecare dată când se privește în oglindă, vede ceva diferit. *„Poporul narație”* înglobează de fapt istoria comună a celor patru popoare: poporul societate, putere, opinie și metodă. Pentru a veni în concret, în România avem astăzi de ales

între două narații diferite, ale noastre: cea de tipul Ioan Aurel Pop și cea de tipul Lucian Boia. Fiecare se regăsește în cea care îl reprezintă!

Figura 5: Arhitectura „poporului” care posedă trei fațete, o metodă de conviețuire între cele trei fațete și o narație, care îi asigură „istoria”

În concluzia acestei părți, l-aș cita pe Tavoillot care spune foarte franc:

„ [...] iată, democrația este un regim complicat și care cere eforturi, pentru cei care nu sunt dispuși să le facă îi sfătuim să meargă să trăiască în dictatură. Democrația nu este făcută pentru fraieri, poporul trebuie să fie și el la înălțimea produsului care i se oferă”.

Și nu este vorba doar de dictatura puterii, a *kratosului*, asupra poporului, a *demosului*, dar și o „posibilă dictatură a celor cu timp, bani, idei fixe și bune reflexe militante, care transformă minorități determinate în tirani

ai majorității". Aș spune că eu, unul, resimt acest ultim pericol din ce în ce mai puternic.

5. EUROPA VS. OPINIE VS. PROSTIE

Mergând mai departe, și pentru că titlul textului este „Europa vs. opinie vs. prostie”, să ne limităm astăzi la examinarea atentă a articulării dintre „poporul opinie” și „poporul societate”, respectiv „poporul putere”, și să vedem ce anume nu funcționează și ulterior ce soluții sunt. Pentru că, în opinia mea, și nu numai, proastele articulări la acest nivel sunt în mare parte responsabile de „decepția față de democrație” pe care o resimt mulți oameni în România și în Europa.

Funcția „poporului opinie” este să delibereze. *Aici trebuie să facem clara distincție între adevărata sa funcție, cea de a delibera, adică de a lua decizii în urma unor dezbateri, și a... dezbate, adică a discuta fără constrângerea de a lua decizii.* Din punct de vedere al utilității sociale, dezbaterile e asimilată și devine adesea o flecăreală, o pălăvrăgeală. Uitați-vă la „dezbaterile” din Parlament. Parcă e o competiție de tipul „încurcă-i drace”. Uitați-vă la celebrele „talk-show-uri”. Intri în ele bou și ieși vacă. Rememorați ultimele discuții pe teme publice din mediul dumneavoastră apropiat, familie și prieteni, sau chiar din disputele de opinii de pe Facebook sau ce rețele sociale folosiți: aproape sigur la capăt ați regretat că le-ați început, pentru că singurul rezultat a fost să vă certați cu oameni apropiați. Să remarcăm, mai în glumă, mai în serios, că tot e bine că nu ați ajuns la pumni.

O primă premisă, nescrisă dar solidă, a dezbaterilor în democrație, subliniată de Tavoillot, este că „mai bine ne aruncăm unii altora argumente decât pumni și mai bine ne bazăm pe forța argumentelor decât pe argumentul forței, dar suntem obligați să facem și o constatare, și anume că democrația pare astăzi să fie permanent beată de propriile-i discursuri”, pentru că dreptul la opinie este profund înrădăcinat în democrațiile occidentale, și nici nu poate să fie altfel.

Înainte de a progresa, să poposim un pic asupra a ceea ce este „o opinie”. Distingem aici, spus simplu, trei chestiuni diferite:

- 1) *un adevăr absolut*, gen 1 plus 1 egal 2;
- 2) *opinia*, adică produsul unei judecăți care este doar plauzibilă (mâine plouă), dar posibil dubitabilă și
- 3) *prostia*: adică ceva fals în mod manifest dar în care un număr

semnificativ de oameni cred.

Și, chiar dacă dl. Pleșu ne-a vorbit aproape perfect despre prostie [*n. editorului: prezentul text este o transcriere aproximativă a unei conferințe susținute de Daniel Funeriu. Aici, autorul face trimitere la o prelegere susținută de Andrei Pleșu înaintea discursului său*], eu nu rezist să vorbesc mai mult de 40 de minute fără să fac o experiență, așa că să facem una.

Trebuie să mă credeți pe cuvânt că cele două sticle de aici [*n. editorului: prezentul text este o transcriere aproximativă a unei conferințe susținute de Daniel Funeriu. Aici, autorul prezenta audienței sticlele în cauză*] sunt rezultatul unei experiențe începute acum o lună: am luat doi fिकाți de rață și i-am băgat în câte o sticlă. Am lăsat ambele sticle la macerat, la căldură, o lună. Una dintre sticle e asta. Cealaltă a fost spălată de exact 200 de ori prin umplere cu apă, clătire prin agitare de 10 ori și aruncarea apei de clătire. Sticla este acum plină cu a 201 a apă de clătire.

Am acum niște întrebări pentru dumneavoastră, dar vă rog să fiți sinceri:

- Credeți că dacă aveți gripă și beți o dușcă din această a 201-a apă de clătire vă veți face bine?
- Cine crede că această apă îl va vindeca?
- Cine crede că această apă îi va face rău? Mi-ați da 3000 de Euro pe această sticlă?
- Acum o ultimă întrebare: cine a cumpărat deja sau a avut rude și prieteni care au cumpărat homeopatice?

Ei bine, și acum surpriza: cel mai vândut medicament homeopatic se fabrică exact așa. Vi se pare neverosimil? Vă asigur că e fix cum spun. Cu siguranță vi se pare o prostie acum să vă puneți speranțele în așa ceva, dar, iată, o prostie pe care unii dintre noi au și plătit-o cu bani grei. Acum să ne punem întrebarea justificată: dacă dăm bani grei pentru așa o chestie, înșelându-ne, oare de câte ori ne-am înșelat când am crezut un tip din opoziție, care avea vorbele la el, în detrimentul unuia din Guvern (sau viceversa) și am dat jos prin vot zisul Guvern, influențând negativ propria noastră viață? De ce am făcut-o? Pentru că așa ni s-a părut, pentru că „poporul opinie” nu și-a făcut bine treaba. Iată deci proba practică despre cum anume e foarte ușor ca prostia să devină opinie și ulterior certitudine. Eu și alții ca mine considerăm că acest tip de mecanisme duc, încetul cu încetul la transformarea publicului în ceată. Ce înseamnă asta? *Că într-o democrație în care spațiul deliberativ este viciat poporul se*

transformă în ceată. În loc să fie public, adică să ia decizii cât de cât raționale, în propriul său interes, așa cum se presupune că face poporul societate, poporul ceată ia decizii emoționale, bazate pe orice prostie ridicată la pretenția de opinie, sau, dacă spălarea pe creier este suficient de bine făcută, ridicată la rang de certitudine.

Dincolo de aceste elemente clare dar totuși anecdotice, să ne căutăm puțin și reperele filosofice și istorice, să vedem dacă putem să găsim măcar o sursă a acestei dificultăți în a delibera eficient. Aristotel ne învață că sunt trei elemente ale deliberării:

- 1) Deliberarea înseamnă discuția organizată despre un dezacord: nu are sens să ne spunem între noi lucruri pe care le știm deja, sau să ne gratulăm reciproc;
- 2) Deliberăm cu scopul democratic, doar despre ceea ce putem să schimbăm;
- 3) Deliberarea nu este despre finalități, ci despre modul de a le atinge: chirurgii nu deliberază despre necesitatea de a face bine un pacient, asta e clar, ci despre cum să îl facă bine.

La punctul 3 ne sare în ochi imediat o diferență între ceea ce ne învață Aristotel și situația de azi: azi, finalitățile deliberărilor nu mai sunt atât de clare și, chestiune subtilă, azi, *contrar Greciei antice, trebuie să luăm în considerare toate punctele de vedere, ca să nu zic nici opinii, dar nici prostii, altminteri ne trezim cu etichete defavorabile.*

De ce finalitățile nu mai sunt atât de clare: pentru că ne-am cam debarasat de constrângeri: *nu mai avem constrângeri religioase, tehnologia a evoluat atât de mult încât nu mai avem decât foarte puține constrângeri naturale și nu mai avem nici constrângeri izvorâte din cutume sau istorie. Așadar, nu ne mai este teamă să punem în discuție principii etice fundamentale. Ba uneori este privit chiar cool să faci așa ceva. Două exemple care îmi trec prin cap: eutanasia și căsătoria cuplurilor homosexuale. Ca să fac o analogie, deliberarea fără finalități clare este ca fotbalul la porți care se mișcă tot timpul: alergăm dar nu dăm goluri.*

Să notăm așadar: *finalități din ce în ce mai vag definite, ceea ce ne readuce la diagrama mea, unde ne reamintim că, dacă nu avem valori clar stabilite, obiectivele vor fi vagi și ne va fi greu să știm încotro mergem. Revenim, iată, inevitabil, la definirea valorilor.*

Omul de știință din mine nu poate merge mai departe fără să vă spună care este unul dintre mecanismele cele mai facile de inducere în eroare:

„prezentarea corelării a două elemente ca fiind o cauzalitate”. Un exemplu plauzibil și unul absurd:

- „Politicianul X a băgat la bancă 15.000 de Euro *cash* fix în ziua în care a fost văzut luând un plic la restaurant de la afaceristul Y”. Câți dintre dumneavoastră ați sări ca arși și l-ați vrea arestat pe șpăgar? Chit că se dovedește după 3 ani că plicul era doar o invitație la botezul copilului.
- A doua, absurdă: numărul piraților scade pe măsură ce crește temperatura globală. Concluzie: pirații păstrează temperatura pământului constantă. Este și un site Internet, *Spurious Correlations*, care ne arată corelări ridicole, dar matematic aproape perfecte.

Atenție așadar: corelare nu înseamnă cauzalitate.

Încă un element care adaugă semnificativ la poluarea spațiului deliberativ, cu toate că inițial toată lumea credea că va participa radical la crearea unui spațiu deliberativ perfect: *falsa profetie a hiperconectivității*, spus simplu Internet (în *Foreign Affairs*, septembrie-octombrie 2017, Niall Ferguson explică tehnic, dar foarte clar, acest lucru, pe care eu l-am formulat diferit, dar concluzia este aceeași).

Tavoillot ne explică că sunt trei sfere ale deliberării, pe care le-am sugerat adineaori:

- 1) sfera instituțională: Parlamentul;
- 2) sfera spațiului public: televiziuni, campanii electorale, etc.;
- 3) sfera privată: prietenii, familia, rețelele sociale.

Tavoillot constată că timpurile moderne au dus la amestecarea celor trei sfere și, ca o consecință, apar fie solicitări aberante, prin care fiecare cetățean revendică sau să fie ascultat de Parlament, fie speranța să fim toți de acord pentru că suntem expuși aceleiași informații. Cum demonstrăm că cele trei sfere sunt amestecate? Nimic mai simplu: mesajul președintelui SUA, care are butonul nuclear într-o mână, ajunge instantaneu la noi prin Twitter. Trump ne este „prieten” pe Twitter, ni-l și imaginăm scriind un tweet pe toaletă cu butonul nuclear într-o mână și mobilul în cealaltă. Dezbaterile Parlamentare sunt live la televizor, numai cine nu vrea dintre politicieni nu are acces la televiziuni, miniștrii sunt de dimineața până seara pe Facebook și răspund live celor care comentează.

În realitate, fenomenul pervers care se întâmplă este simplu și îl numesc *delegarea încrederii*. Suntem supuși unei cantități de informații pe care creierul nostru nu este capabil să o proceseze: acum 20 de ani erau încă doar câteva canale media. La televizor ne vorbeau un număr limitat de lideri, care erau, de fapt, depozitarii încrederii noastre. Un exemplu: Funeriu dezbate la televizor cu X-ulescu despre utilitatea clasei pregătitoare. Funeriu zice că e bună, aduce argumente, dar e puțin mai arogant el așa de felul lui, și nici nu zâmbește la cameră. X-ulescu, femeie, zâmbitoare, serafică, bunicuță cumsecade, zice că e rea. Fără argumente prea tari. Mămica medie, Y-ulescu, privește la televizor și va avea mai degrabă încredere în cea cu care se identifică. Va crede deci că clasa pregătitoare e proastă. Dar merge pe Facebook și citește ce scrie mămica de la etajul 6: experiența ei cu clasa pregătitoare a fost de-a dreptul genială, copilul a fost fericit și a învățat foarte multe lucruri. Pe cine va crede mămica? *Spus simplu, am trecut de la comunicarea „1 la n” la comunicarea „n la m”. Cu o consecință simplă: delegarea încrederii și, odată cu ea, scăderea încrederii în lider.*

Asta are două resorturi: primul este că în trecut autoritatea liderului avea ca sursă divinul, iar acum autoritatea sa este dată de... o slabă majoritate de votanți, oameni simpli, ca mine și ca dvs. Al doilea resort este proximitatea de cel care emite mesajul, adesea condimentat cu o experiență proprie aparent de netăgăduit. Desigur, în practică exemplul meu cu pregătitoarea nu e întâmplător: în realitate, în 2012, când am introdus-o, din cauza minciunilor opoziției de atunci, PSD mai ales, doar 18% dintre părinți o acceptau, cu consecințe politice dezastruoase pentru mine. La un an după punerea în funcțiune 93% dintre părinți erau mulțumiți cu ceea ce se întâmplase, cu... zero consecințe pozitive pentru mine.

Am stabilit așadar că:

- 1) Deliberarea în democrație trebuie să nască decizii și nu să fie o simplă pălăvrăgeală;
- 2) Spațiul deliberativ este poluat pentru că nu mai avem finalități clare, avem în schimb multe prostii ridicate la rang de opinie și, în final, ceea ce eu cred că este cel mai mare pericol;
- 3) Prin transformarea poporului societate în popor ceată, deliberarea care trebuia să producă încredere produce tone de neîncredere, bagă în ceață în loc să clarifice, ducând inevitabil la impresia unei deposesii democratice.

Cu un exemplu concret: milioane de britanici au urlat că vor afară din UE

pentru că „niște unii pe care nu îi cunoaștem și nu i-am ales de la Bruxelles iau decizii pentru noi”, uitând că cei de la Bruxelles sunt fie parlamentari europeni aleși de ei, fie miniștri duși la putere tot de ei, fie chiar premierul britanic, votat tot de ei. Dar, din motive de foarte proastă informare, care au ca resorturi lucrurile explicate mai sus, britanicii s-au simțit deposedați de drepturile lor democratice și ne-au spus *goodbye*. Dar, paradox, continuă să plătească Camera Lorzilor, unde se ajunge oricum, dar nu democratic.

E limpede că acest sentiment de deposesie democratică, dublat de lipsa unor decizii clare, cât de cât acceptate de societate și izvorâte din deliberări bine conduse, întărește cele trei tentații mortale pentru democrație, care sunt, așa cum spune și Tavoillot:

- *anarhia* („nimeni nu are căderea să ia decizii pentru mine”);
- *teocrația* („religia îmi oferă repere certe și solide pentru că vin din cer”);
- *iliberalismul* („soluții, nu discuții”).

Apostolii celor trei tentații vin și cu argumente aparent valide, dar cum nu se poate mai false:

Apostolii unei democrații fluide, a unei anarhii organizate dacă putem spune așa, citează exemplul Elveției, unde se votează aproape tot. Nu avem aici timpul să analizăm de ce Elveția este și va rămâne o singularitate, dar trebuie totuși să citez o replică celebră din filmul *Al treilea om*, care ne spunea că Italia, sub Borgia, a cunoscut 30 de ani de teroare, dar i-a dat pe Michelangelo, da Vinci și Renașterea, iar 500 de ani de votită în Elveția a dat umanității ceasul cu cuc...

Nu o să pierd foarte multă vreme asupra teocrațiilor, care astăzi se văd în splendoarea lor în lumea islamică. Aș mai sublinia aici un lucru esențial: pericolul teocrațiilor pentru democrațiile noastre nu trebuie subestimat. *Franța de exemplu, stat laic în inima sa, respectă cu sfințenie laicitatea la nivel central, dar la nivel local, în celebrele «banlieues», găsim mii de insule în care teocrația islamică este, de facto, instaurată.* Când vorbim despre teocrații, adică avem un „popor putere” investit direct de Dumnezeu, trebuie să remarcăm exemplul Japoniei din nou: odată cu adoptarea Constituției Japoniei în 1947, împăratul nu mai era un suveran ce domnea prin drept divin, ci un om care este un simbol al statului și al unității poporului. Altfel spus, s-a produs transformarea pașnică a unei teocrații, cert, de alt tip ca cele islamice de azi, într-o democrație (și ea cu

diferențe notabile față de cele occidentale).

Adeptii iliberalismului citează adesea ca exemplu de succes Singapore. Pe scurt, Singapore este astăzi una dintre țările de top după ce, în anii '60, era practic din lumea a III-a. Pentru că a avut un „dictator luminat”, Lee Kuan Yew. De remarcat că Deng Xiaoping, o lună înainte de a fi numit în fruntea Chinei, a fost într-un stagiu de învățare în Singapore și s-a inspirat masiv în reformele sale din succesul Singaporean. Să nu uităm însă că aceste lucruri se calchiază pe tradiționala opoziție în cultura chinezească între confucianism, care consideră că țara trebuie condusă prin mandarini, apți să pună deoparte interesele lor pentru a servi binele comun, și legiști, care consideră că legile sunt singura sursă a recompenselor și a pedepselor. Ultima variantă a dus la construirea Marelui Zid Chinezesc. Iliberalismul occidental, practic, propune renunțarea la anumite libertăți pentru un mai bine economic, obținut grație deciziilor mai rapide și amputării spațiului deliberativ.

6. SĂ REPARĂM DEMOCRAȚIA ÎN LOC SĂ CĂDEM ÎN CELE TREI CAPCANE. SOLUȚII

Cred că, în loc să cădem în una dintre cele trei capcane de mai sus, e mai bine să reparăm democrațiile noastre (șubrežite de lipsa de încredere) prin ameliorarea sau chiar reinventarea unui spațiu deliberativ sănătos. Pentru că avem o problemă nu numai cu „puterea” (*kratosul*), dar și cu „poporul”, (*demosul*) și, până la urmă, așa cum ne spune Tavoillot, „arta de a governa e și arta de a fi guvernat”... Vast șantier, dar dacă nu ne punem urgent la treabă... fixați-vă centurile de siguranță: *vom oscila între dictatura ticăloșilor, care fac trafic cu tone de frică, și cea a oamenilor noi și șmecheri, cu vorbe dulci permanent la ei, care fac trafic cu speranță. Deșartă.*

Sper că v-am convins până aici că vicierea spațiului deliberativ pune în pericol însăși existența democrațiilor noastre, pentru că este la originea unui cerc vicios: ridicarea prostiei la rang de opinie legitimă produce senzația de deposesie democratică autoîntreținută prin perpetuarea acestor nemulțumiri.

Înainte să trecem să vedem câteva soluții posibile, aș vrea să vă pun în gardă referitor la câteva false soluții. Poate cea mai răspândită și facilă idee care este și la modă astăzi, este creșterea participării civice. Este ea o soluție? Nu neapărat, și cu siguranță nu una sistemică, din cel puțin trei motive:

1) lumea se plictisește repede, mai ales pentru subiecte tehnice;

2) se instaurează dictatura celor care au timp și bani, precum și idei fixe. Știu asta toți cei care participă la ședințele cu părinții, la ședințele de scară de bloc;

3) în ultimul rând, dacă deciziile sunt colective, cine poartă responsabilitatea în caz de decizii proaste?

O altă idee, demagogică, este că, deliberând, „poporul” se poate elibera de sub tirania politicianilor de profesie. Poate ar fi mai bine să reflectăm dacă ameliorarea spațiului deliberativ nu ar trebui să ducă la o înțelegere mai profundă a poporului referitoare la modul în care să se lase guvernat și, mai ales, în modul de a-și alege guvernanți mai apti.

7. SOLUȚII :

O primă soluție, expusă de Tavoillot, este „Să protejăm ecosistemul deliberativ”. Să îl protejăm de cine?

Ei bine, deschiderea pe care o are spațiul nostru deliberativ este astăzi maximă, la fel este și utilizarea sa de către inamicii noștri: la exterior, poate ar fi bine să nu mai privim cu atâta admirație tâmpă „pârâcioșii” (*whistleblowers*) care se prevalează de „transparentă” pentru a face publice cele mai importante secrete ale statelor noastre democratice, cu riscul de a le șubrezi, gen Wikileaks. Vă invit să parcurgeți cartea lui Gastineau și Vasset, *Arme de destabilizare masivă, anchetă asupra afacerii scurgerii de date*, dacă sunteți interesați de aprofundarea acestui aspect. Spațiul nostru deliberativ trebuie să fie protejat și de pericolul intern de „o minoritate care pretinde că e guvernată de legi mai importante decât legile țării”: ecologismul radical, fundamentalistii religioși, anarhiștii extremi, toți niște grupuscule extremiste care saturează spațiul deliberativ, epuizându-l și nelăsând loc pentru alte teme, mult mai relevante și importante. Față de aceste vulnerabilități interne și externe, Tavoillot ne propune trei posibile soluții:

1) *Să ne protejăm nu neapărat de „fake news”, ci de „dangerous news”.* Adică nu cred că este prea important să consumăm resurse în a combate știrea că Kim Kardashian și-ar fi făcut nu știu ce operație estetică, ci, de exemplu, să ne protejăm de minciunile sfruntate ale anti-vaxerilor, care amețesc de cap categorii întregi de oameni mai puțin educați, cu rezultatul celor mai grave epidemii din ultimele decade și zeci de copii morți.

2) *Presiune pe ceea ce numim GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft) dar și NATU (Netflix, Airbnb, Tesla și Uber), care vin tare din*

spate. Să vă dau un exemplu concret: dacă un ziar online publică un articol despre mine, iar un cititor face un comentariu în care mă amenință, ziarul (în calitate de complice), și eventual cititorul dacă este prins, sunt condamnați penal. Dar nu cel care adăpostește site-ul ziarului respectiv și care are, grație puterii sale informatice și economice, cele mai multe resurse pentru a combate fenomenul. Or această situație trebuie să se schimbe, altfel gunoiul cibernetic va invada spațiul informațional, la fel cum gunoiul spațial riscă la un moment dat să pună în pericol sateliții.

3) *Al treilea șantier propus este profesionalizarea mass-media pentru a crește fiabilitatea informației: este remarcabilă în acest sens lansarea „Journalist Trust Initiative” pe 3 aprilie 2018, care este un „dispozitiv de autoreglementare al mass media care să lupte împotriva dezinformării online”. E limpede că o acțiune venită din interiorul mass media și nu impusă de vreun stat, ceea ce ar echivala cu cenzura, este mult mai eficientă și bine primită. E aici o importantă schimbare de paradigmă, pentru că se introduce o autoritate de servicii și nu una de dominare. Această „autocenzură” responsabilă este un serviciu suplimentar pe care mass media îl oferă beneficiarului.*

O a doua soluție, expusă de Tavoillot, este „Să asigurăm o dezvoltare durabilă a spațiului deliberativ, asigurându-i complexitatea și imparțialitatea”

Schimbările tehnologice din ultimii 50 de ani au dus la atâta informație și atâtea posibilități încât e posibil ca instituțiile democratice, inventate când aceste lucruri nu existau, să nu mai fie adaptate zilei de azi. Probleme mai complicate cer oameni mai bine pregătiți, experți, care însă nu au legitimitatea democratică. Guvernarea tehnocrată și eșecul ei politic arată acest paradox: vrem să fim conduși de experți care să înțeleagă complexitatea lucrurilor și care să fie și imparțiali, dar îi criticăm că nu au legitimitate democratică. Aici o soluție ar fi ca instituțiile politice deliberative, Parlamentul, și decizionale, Guvernul, să se armeze cu echipe de experți care să ofere soluții optime. Iar politicienii care au legitimitate democratică, câștigată prin alegeri, să aleagă dintre soluțiile optime pe cele care sunt și acceptabile. *Eu unul visez să ajungem în momentul în care un ministru să ne spună: „Avem de ales între opțiunea A cu consecințele astea și opțiunea B cu alte consecințe, iar eu, pentru că sunt investit cu responsabilitatea de a face ceva concret aleg opțiunea A pentru că...”*. Astfel nimeni nu s-ar simți exclus din procesul decizional, tot așa cum nimeni nu ar putea să pretindă că este singurul care are dreptate împotriva tuturor. „Prințul”, ca să folosim terminologia lui

Machiavelli, ar avea ca fișă a postului să arbitreze între diferitele posibile soluții.

O a treia soluție, puțin ciudată, dar cu care sunt total de acord, este „Utilizarea inteligentă a secretului și a șmecheriei”.

Nu o să fac aici mari teorii, o să vă spun însă câteva anecdote care ilustrează bine ceea ce vreau să transmit: constituția SUA a fost elaborată în cel mai strict secret. Deliberările au durat 4 luni, până în 17 septembrie 1787 și au produs unul dintre fundamentele democrațiilor noastre. Apostolii transparentitei ar trebui să reflecteze puțin la asta. Un alt exemplu este din experiența proprie: introducerea camerelor de luat vederi la bac. Încă din septembrie 2009, am introdus în ordinul de ministru, dar în termeni foarte vagi, posibilitatea de a supraveghea video și audio examenele. Această chestiune, introdusă perfect legal, nu a atras atenția nimănui pentru că nimeni nu și-a imaginat că cineva chiar are curajul să o pună în practică, în contextul de fraudă generală. În secret, împreună cu inspectorii școlari generali, am instalat camerele în sălile de examen, iar anunțul public a fost făcut perfect legal, dar în ultimul moment pentru ca mafioții care se hrăneau cu milioane de euro anual din această fraudă generalizată să nu aibă timpul necesar să riposteze. And the rest is, of course, history. Așadar, acționând în limitele legale, există spațiu și iată, este și util, să acționezi uneori în secret, dar și să folosești spațiul deliberativ cu puțină șmecherie. Pe care nu cred că e bine să o considerăm ca fiind imorală.

În final, a patra soluție, care este o obligație: „Să învățăm arta de a finaliza deliberările”.

Ați auzit cu toții de procedura numită *filibustering*, adică dreptul senatorilor americani ca, odată ce iau cuvântul, să nu poată să fie opriți. Este o procedură prin care un senator poate să întârzie un vot, adică luarea unei decizii, iar recordul îl deține Strom Thurmond, cu un discurs de 24 de ore și 18 minute. O altă procedură este să depui mii de amendamente, așa cum se practică în Parlamentul României la adoptarea bugetului, amendamente pe care ai dreptul să le susții! Finalul este apoteotic: de obicei, pentru a nu lungi la infinit dezbaterile pe buget, majoritatea negociază acordarea unor victorii politice cu minoritatea, astfel trecem cu bine bugetul! Un alt exemplu este dat de modul în care am trecut Legea educației: după dezbateri de vreo 3 ani, prin proceduri parlamentare și după ce a trecut de Camera Deputaților, legea a fost blocată la Senat. Iar noi, Guvernul, am pus capăt interminabilelor trollări

și am adoptat-o prin procedura parlamentară de angajare a răspunderii Guvernului.

Pe temele mari, marile dezbateri se finalizează de obicei cu un discurs istoric. Interesante sunt de exemplu discursurile lui Simone Veil, referitor la depenalizarea avorturilor în 1974 și al lui Badinter în 1981, când pedeapsa capitală a fost abolită, ambele în Franța. În România, poate cel mai bun discurs care a închis o dezbatere a fost cel al lui Avram Iancu, în 1848, atunci când s-a așezat în fața moșilor săi și au pornit înspre Blaj: „No, hai!”.

În final, aș rezuma revenind la „Harta democrației”, cu speranța că am clarificat puțin cum sunt constituite democrațiile noastre, care le sunt punctele slabe, de ce este important să nu cădem nici în anarhie, nici în teocrație și nici în iliberalism, dar, în loc, să ne concentrăm asupra asanării spațiului deliberativ nu prin false soluții de circumstanță, cum ar fi false profeții ale unei participări democratice plene, ci fiind pragmatici și urmând cele câteva soluții propuse aici.

8. UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI VALORILE EI

Aș încheia cu această diagramă, revenind de unde am pornit, și anume la valori, dar fiind un pic mai concret.

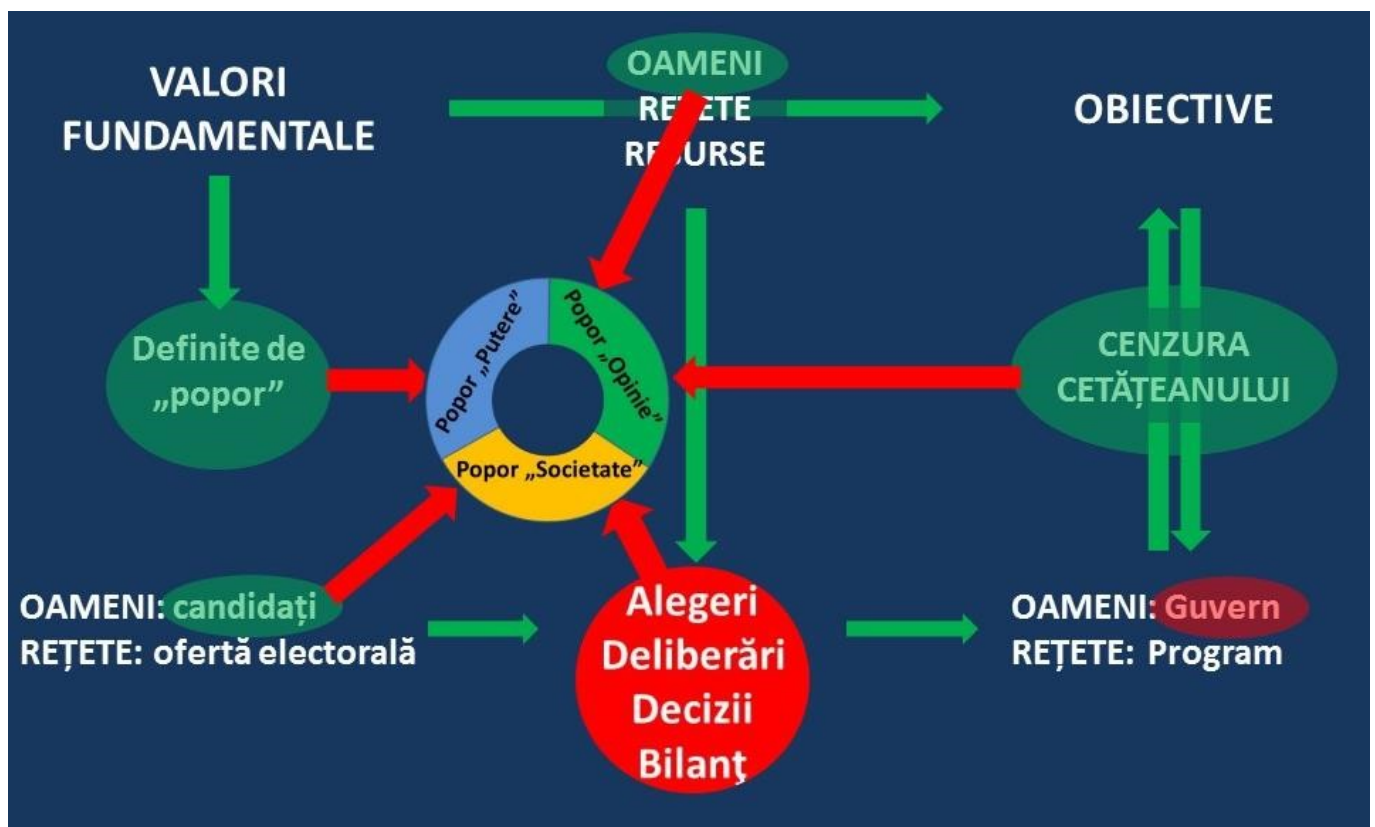

Figura 6: O mai detaliată „hartă a democrației” bazată pe valori, care

clarifică relația între demos (popor) și kratos (putere)

Uniunea Europeană se bazează pe entuziasmul fiecăruia dintre noi pentru o construcție care ne-a asigurat 70 de ani de pace cu prețul a 1% din PIB-ul nostru. Cea mai profitabilă investiție din istorie. Dar, dincolo de modul în care fiecare dintre noi înțelege ce este și cum funcționează Uniunea Europeană, există tratatul Uniunii Europene, mai precis Tratatul de la Lisabona. Care ne spune două lucruri esențiale:

Primul, în preambul:

- DECIȘI să parcurgă o nouă etapă în procesul de integrare europeană inițiat prin constituirea Comunităților Europene
- INSPIRÂNDU-SE din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale care constituie drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei, precum și libertatea, democrația, egalitatea și statul de drept
- REAMINTIND importanța istorică a sfârșitului divizării continentului european și necesitatea stabilirii unor baze solide pentru arhitectura Europei viitoare
- CONFIRMÂND atașamentul lor față de principiile libertății, democrației și respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, precum și ale statului de drept
- HOTĂRĂȚI să întărească solidaritatea dintre popoarele lor, respectând totodată istoria, cultura și tradițiile acestora...

Al doilea, în celebrul articol 2:

- Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, *toleranță*, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați.

Și, din nou, mintea mea de cercetător în științe exacte simte nevoia de claritate: cum trebuie citit acest cuvânt, vag până la urmă, „toleranță”? Toleranță față de ce anume? *Citind preambulul, avem un prim element de răspuns: „toleranța” trebuie citită în cheia moștenirii religioase a continentului nostru, și anume a creștinismului și a iudaismului.*

Și, în final o întrebare: Oare care sunt valorile larg îmbrățișate de români, pentru a putea clădi pe ele obiective clare pe care să le urmărim cu perseverență? Poate, în loc de discuția despre Dragnea, Băsescu sau mesianismul unor mișcări politice noi, promotoare a „omului nou”, ar trebui să avem o deliberare pentru a ne fixa, în sfârșit, valorile. No, hai!

Imagine: George Caleb Bingham – „Stump Speaking” (1853-1854); Sursa: Wikimedia Commons